

Реалізація ідей педагогічної майстерності у навчально-виховному процесі спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю

Яніна ОВСІЄНКО,

директор комунального закладу «Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт» Запорізької обласної ради, вчитель-методист, заслужений працівник освіти України

Одним з пріоритетних напрямів освітньої політики України на початку XXI століття є підвищення якості художньо-естетичного виховання та допрофесійної підготовки учнівської молоді на основі використання національних мистецьких традицій. З метою реалізації цього стратегічного завдання у нашій державі створено мережу спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю, в яких, поряд з опануванням змісту загальної середньої освіти відповідно до Державних стандартів, здійснюється допрофесійна і початкова професійна підготовка учнів з наданням їм робітничих професій з художніх промислів та ремесел.

Проблемам проектування змісту та організації навчально-виховного процесу у спеціалізованих навчальних закладах художньо-естетичного профілю присвячено праці С.Вовк, І.Гришечкіна, В.Зубань, В.Карнаух, Г.Матвєєвої, Л.Матяж, Н.Мусіної, Л.Овчаренко, Л.Олефіренко, С.Педченко, О.Пилляй, Г.Редчук, О.Сопіної, І.Шевчук, Н.Ярмак та інших дослідників у галузі професійно-художньої освіти. Водночас до цього часу не здійснено цілісного аналізу концептуальних засад професійно-педагогічної діяльності цих навчальних закладів, не виявлено їх потенційних можливостей щодо формування художньо-педагогічної майстерності викладачів професійних і мистецьких дисциплін, хоча саме на їхній базі створено три з двадцяти шести центрів педагогічної майстерності в Україні.

У зв'язку з цим метою нашої статті є виявлення особливостей змісту та організації навчально-виховного процесу у спеціалізованих навчальних закладах художньо-естетичного профілю, а також висвітлення впливу ідей педагогічної майстерності на їх визначення.

Підставою для діяльності спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю є закони України «Про освіту» (ст. 36, п. 6; ст. 41, п. 1), «Про професійно-технічну освіту» (ст. 17–19), «Про загальну середню освіту» (ст. 4; ст. 8, п. 2; ст. 9, пп.1–5; ст. 12, п. 3; ст. 15, п. 3; ст. 38), Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання) (Наказ Міністерства культури

і мистецтв України від 6 серпня 2001 р. №523 зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури і туризму України від 23 травня 2006 р. №331) та інші нормативно-правові документи у галузі освіти, що регулюють діяльність цього типу спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів [2; 3; 4; 11]. Зокрема, у Листі МОН України від 28 жовтня 2002 р. №1/9-472 «Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» обґрунтовано необхідність розширення мережі спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю, в яких надається початкова мистецька та професійно-художня освіта, а також викладено вимоги щодо отримання ними ліцензії Міністерства освіти і науки України на здійснення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників художнього профілю [7].

Аналіз змісту нормативно-правових документів, що регламентують діяльність спеціалізованих та профільних навчальних закладів, дає змогу стверджувати, що мета навчання учнів за художньо-естетичним профілем узгоджується з метою професійно-художньої освіти, яка полягає в «підготовці фахівців з професій та спеціальностей художнього профілю; оволодінні особистістю систематизованими знаннями, вміннями та навичками, необхідними для організації художньої діяльності відповідно до здібностей, нахилів, професійних інтересів; всебічному розвитку її таланту, інтелектуального та художнього мислення, національної свідомості;

підготовці випускників навчальних закладів художнього профілю до творчої самореалізації протягом усього життя» [6, с. 44].

Яскравими представниками спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю в Україні є: Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт» Запорізької обласної ради (с. Мала Білозерка), Миколаївська спеціалізована загальноосвітня школа I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел «Академія дитячої творчості» та Державна спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні» (с. Опішна Полтавської області).

Підготовка учнів у цих навчальних закладах спрямована на реалізацію державної політики в галузі розвитку художніх промислів та ремесел, що знайшло відображення в Концепції професійно-художньої освіти, у якій зазначається, що зміст професійного навчання майбутніх фахівців:

а) забезпечує загальноосвітню, загальнокультурну та професійну основу художньої підготовки особистості, спрямованої на постійне вдосконалення її художньої майстерності, задоволення потреб ринку праці в мобільних, конкурентоспроможних фахівцях художнього профілю;

б) сприяє виявленню та розвитку художніх здібностей майбутніх фахівців з метою обґрунтованого вибору ними спеціалізації професійно-художньої підготовки;

в) забезпечує наступність та диференціацію у навчанні образотворчої грамоти з рисунка, малювання, скульптури, композиції, оволодінні технологіями декоративно-прикладного мистецтва;

г) сприяє формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення особистості, її пізнавально-творчої активності, художнього смаку, емоційно-естетичного ставлення до навколишнього середовища [6].

Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт» – навчальний заклад I–III ступенів управління освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації, який підпорядковується безпосередньо МОНмолодьспорту України. Основною метою діяльності цього навчального закладу є відродження художньо-стильових традицій місцевого керамічного виробництва та розбудова на цих засадах інноваційної освітньої технології духовно-творчого розвитку учнівської молоді, конкурентоспроможної на сучасному ринку праці. В основу концепції освітньої діяльності закладу покладена ідея про поступовий перехід від підтримуючого до випереджального навчання, орієнтованого на майбутнє, яка реалізується шляхом актуалізації творчого потенціалу кожного учня, створення передумов для розвитку його творчих здібностей й обдарувань, індивідуалізації та диференціації навчання, забезпечення єдності процесів навчання, виховання та творчого розвитку особистості.

Особливістю діяльності цього навчального закладу є те, що в ньому, крім надання учням загальної

середньої освіти, здійснюється підготовка з робітничої професії «Виробник художніх виробів з кераміки» з наданням 4–5 розрядів (ліцензія №089360 від 9 грудня 1997 р.). Для цього створено потужну матеріально-технічну базу: спеціальні майстерні, навчальні та допоміжні приміщення, в яких є все необхідне для опанування професії кераміста (кульові млини, муфельні печі, гончарні круги, турнетки, допоміжні матеріали: фарби, поливи, різні за хімічним складом глини).

До гімназійного компонента навчального плану (старша школа) введено спеціальні дисципліни, що забезпечують професійну підготовку учнів, зокрема технологію художньої кераміки, матеріалознавство, виробниче навчання [9].

Діяльність Миколаївської спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел «Академія дитячої творчості» спрямована на створення системи загальної та художньо-естетичної освіти, орієнтованої на розвиток творчої особистості, її здібностей і обдарувань, закладених в ній природою, виховання соціально зрілої, високодуховної, конкурентоспроможної, творчої людини – громадянина України.

Основними завданнями школи є: забезпечення рівного доступу учнів до базової та повної загальної освіти визначеного профілю; створення умов для опанування певного обсягу знань, умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання, працевлаштування, соціалізації в умовах ринкової економіки, самореалізації в суспільстві.

Одним із напрямів профілізації навчання в Академії дитячої творчості є декоративно-прикладний, у межах якого учні навчаються художньої обробки тканини (вишивка, ткацтво, мистецтво батика), обробки деревини, металу та каменю, гончарства й кераміки, художнього соломоплетіння та лозоплетіння, малюнка, живопису, конструювання й моделювання одягу.

Діяльність школи відбувається на основі триступеневої організації навчально-виховного процесу, де I ступінь (1–4-ті класи) забезпечує рівень підготовки, який у подальшому надає учням можливість первинного вибору провідної творчої діяльності; II ступінь (5–9-ті класи) є фундаментом загальноосвітньої підготовки учнів з чітко вираженою спрямованістю їх на професійну діяльність за обраним напрямом; III ступінь (10–11-ті класи) – загальна середня освіта та допрофесійна підготовка відповідно до профілю школи, де провідною є спеціально-професійна адаптація учнів шляхом поглибленого вивчення ними профільних художньо-естетичних предметів та занурення у творчу професійно-художню діяльність.

Незважаючи на те, що у концепції школи не визначено як самостійну мету підготовку спеціаліста в галузі керамічного мистецтва, а йдеться лише про створення системи організації навчання, спрямованої на подальший розвиток, самовизначення та самовдосконалення учня, заклад фактично надає

первинну професійну підготовку учнівській молоді, зокрема з виготовлення гончарних виробів [8].

Державна спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні» – єдиний в Україні освітній заклад, підпорядкований Міністерству культури України, який надає початкову мистецьку освіту з образотворчого мистецтва та гончарства.

Його завданнями є: здійснення художньо-естетичного навчання і виховання дітей та підлітків на основі національних традицій, народної художньої культури (паралельно з вивченням загальноосвітніх предметів згідно з Державним стандартом); різнобічний розвиток їхніх талантів у процесі опанування етнічної спадщини; творення гармонійної особистості з розвиненим почуттям прекрасного, сформованим художнім смаком, готової до практичної творчої діяльності; забезпечення духовної єдності поколінь українців шляхом продовження дітьми гончарної справи своїх батьків, дідів та прадідів; формування в учнів активної життєвої позиції, бережливого ставлення до природи та поваги до національної культури, перетворення процесу набуття освіти на самоосвіту, передача підростаючому поколінню багатств духовної й матеріальної культури народу; виховання творчої особистості, здатної до самореалізації в житті і майбутній професійній діяльності.

З метою оволодіння учнями основами художньо-естетичної та професійно-художньої освіти у Колегіумі мистецтв з 1-го до 11-го класу поряд із загальноосвітніми дисциплінами викладаються гончарство, скульптура, технологія, рисунок, живопис, композиція, основи технічного рисунка, креслення, художня культура, основи керамології.

Вихованці колегіуму мають унікальну можливість працювати в структурних підрозділах Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному: Гончарській книгозбірні України (єдина в Україні спеціалізована установа з проблем гончарства); Національному архіві українського гончарства, де зберігаються наукові праці етнологів, керамологів та археологів, матеріали керамологічних експедицій; меморіальних музеях-садибах (гончарки Олександри Селюченко, гончарської родини Пошивайлів, філософа і колекціонера опішнянської кераміки Леоніда Смержа); виставкових залах Центру розвитку духовної культури та експозиційних залах у будівлі колишнього Опішнянського гончарного навчально-показового пункту Полтавського губернського земства (Будинок Кричевського-Лебіщача) [1].

Варто зазначити, що на базі усіх зазначених вище спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю створено центри педагогічної майстерності, в яких творчо розвиваються ідеї засновника наукової школи педагогічної майстерності, доктора філософських наук, професора, дійсного члена НАПН України, директора Інституту педагогічної освіти і

освіти дорослих НАПН України **Івана Андрійовича Зязюна**. Вони стали осередками професійного вдосконалення вчителів, розвитку їхньої педагогічної майстерності як системи професійних компетентностей, комплексу властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня його професійної діяльності на рефлексивній основі [10, с. 29]. Провідною ідеєю вченого-педагога є та, що майстерність, яка виявляється в успішному вирішенні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні здійснення навчально-виховного процесу, зумовлюється передусім особистісними якостями вчителя, що породжують цю діяльність і забезпечують її високий якісний рівень. Ці якості утворюються на основі синтезу властивостей особистості, її вмінь, життєвої та професійної позиції, які й надають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо. Адже, за твердженням академіка І.Зязюна, сутність майстерності – в особистості вчителя, його здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей [5]. Учений наголошує що, «дитина – не шматок глини, з якого можна виліпити абсолютно все: вона активна особистість, яка бере з освітньо-виховних впливів лише те, що забажає» [там само].

Інноваційним напрямом роботи центрів педагогічної майстерності є організація педагогічних майстерень як форми спільної навчальної діяльності педагога й учнів, що створює умови для сходження їх до нового знання і нового досвіду шляхом самостійного або колективного відкриття. При цьому акцентується увага не просто на творчій діяльності кожного вихованця, але й на формуванні в нього усвідомлення закономірностей цієї діяльності. Алгоритм засвоєння знань, умінь та навичок можна представити так: творчий процес – творчий продукт – усвідомлення закономірностей його створення – співвіднесення отриманого з досягненнями культури – корекція своєї діяльності – новий продукт.

Забезпеченню ефективності функціонування центрів педагогічної майстерності при спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах художньо-естетичного профілю сприяє проведення майстер-класів науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України на чолі з директором – академіком І.Зязюном. Зокрема, під час майстер-класу, організованого для учасників I Міжнародної науково-практичної конференції «Професійно-мистецька школа в системі національної освіти України» (2008), Іван Андрійович залучив педагогів і науковців до емоційно-почуттєвого переживання краси педагогічної дії й довів, що вони самі здатні будувати свою педагогічну діяльність на естетичних засадах, перетворюючи її на високе педагогічне мистецтво.

Реалізуючись у діяльності центрів педагогічної майстерності, ідеї І.Зязюна спонукають вчителів до постійної роботи над собою, спричиняють інноваційні зрушення в організації професійної

підготовки майбутніх фахівців у галузі керамічного мистецтва й тим самим підвищують ефективність навчально-виховного й навчально-виробничого процесів у спеціалізованих навчальних закладах художньо-естетичного профілю.

У переддень славного ювілею академіка Івана Андрійовича Зязюна ми – педагоги цих навчальних закладів – дякуємо йому за підтримку і допомогу в нашій педагогічній діяльності, за надані нам орієнтири в її здійсненні й вітаємо його як видатного вченого-філософа, фундатора теорії педагогічної майстерності, Людину великого серця і душі, Педагога-Майстра!

Література

1. *Державна* спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
2. *Закон* України «Про професійно-технічну освіту» // Освіта України: нормативно-правові документи. До II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / МОН України. – К., 2001. – С. 267–292.
3. *Закон* України «Про загальну середню освіту» // Законодавчі акти України з питань освіти. За станом на 1 квітня 2004 року / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К., 2004. – С. 78–105.
4. *Закон* України «Про освіту» // Освіта України: нормативно-правові документи. До II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / МОН України. – К., 2001. – С. 11–38.
5. *Зязюн І.А.* Філософія освіти: парадигми і технології / І.А. Зязюн // Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика: наук.-метод. щорічник. – К., 2001. – С. 7.
6. *Концепція* професійно-художньої освіти від 19 січня 2000 р. // Професійно-технічна освіта. – №2 (8). – 2000. – С. 43–47.
7. *Лист* МОН України №1/9-472 від 28.10.2002 р. «Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zastosuvannja-zakonu-ukrayini-pro-zagalnu-serednyu-osvit-nor8919.html>
8. *Миколаївська* спеціалізована школа I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел – експериментальний навчальний заклад Всеукраїнського рівня «Академія дитячої творчості» Миколаївської міської ради Миколаївської області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://artacademy.mksat.net/>
9. *Овсієнко Я.М.* Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх виробників художніх виробів з кераміки у Малобілозерській естетичній гімназії-інтернаті / Я.М. Овсієнко // Професійно-мистецька школа у системі національної освіти України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, 3–5 жовтня 2012 р., с. Мала Білозерка Запорізької обл. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт»; гол. ред. О.М. Отич. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2012. – С. 15–20.
10. *Педагогічна* майстерність: хрестоматія: навч. посіб. / за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606 с.
11. *Положення* про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання)

(Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 06.08.2001 р. №523 зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури і туризму України від 23.05.2006 р. №331) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0803-01>.

Анотації

Яніна ОВСІЄНКО

Реалізація ідей педагогічної майстерності у навчально-виховному процесі спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю

У статті обґрунтовано вплив ідей педагогічної майстерності академіка Івана Зязюна на зміст та форми організації навчання і виховання учнів у спеціалізованих навчальних закладах художньо-естетичного профілю. Розкрито особливості та основні напрями діяльності цих навчальних закладів.

Ключові слова: спеціалізований навчальний заклад художньо-естетичного профілю, центри педагогічної майстерності, допрофесійна і початкова професійна підготовка.

Яніна ОВСИЕНКО

Реализация идей педагогического мастерства в учебно-воспитательном процессе специализированных учебных заведений художественно-эстетического профиля

В статье обосновано влияние идей педагогического мастерства академика Ивана Зязюна на содержание и формы организации обучения и воспитания учащихся в специализированных учебных заведениях художественно-эстетического профиля. Раскрыты особенности и основные направления деятельности этих учебных заведений.

Ключевые слова: специализированное учебное заведение художественно-эстетического профиля, центры педагогического мастерства, допрофессиональная и начальная профессиональная подготовка.

Yanina OVSIYENKO

Realization of ideas of pedagogical skills in teaching and educational process of the specialized educational establishments of art-aesthetical type

In the article grounded influence of ideas of pedagogical skills of academician Ivan Zyazyun on maintenance and forms of organization of teaching and education of the pupils in the specialized educational establishments of art-aesthetical type. Features and basic directions of activity of these educational establishments are exposed.

Keywords: specialized educational establishment of art-aesthetical type, centers of pedagogical skills, pre-professional and initial professional preparation.